

Тиодор Р. Росић

Универзитет у Крагујевцу

Факултет педагошких наука, Јагодина

Катедра за дидактичко-методичке науке

ПОЕТИКА СЛОБОДЕ У СТВАРАЛАШТВУ ДУШАНА РАДОВИЋА

Апстракт: У раду се,¹ применом аналитичке методе и методе текста, анализира међуоднос поетике слободе и стваралаштва у књижевним творевинама Душана Радовића. Дефинише се појам поетике слободе. Приступа се међуусловљености слободе и кретивности, а посебно се разматра креативност као највиши ниво слободе. Истраживање обухвата проблем слободе у поетици индивидуализма, досаде, хумора, игре, полемике, пародије, наслова и стваралачке слободе.

Кључне речи: Душан Радовић, слобода, поетика слободе, креативност, индивидуализам.

1. Проблем слободе је иманентан научном дискурсу. Њиме се уопштено означава стање субјективног деловања без забране и присиле, а укључује и аутономију воље и делања. Може се довести у везу са проблемима слободе мишљења, етике, политике, уметности, поетике.

1.1. Поетика слободе односи се на проблеме слободе избора и проблеме деловања на нивоу унутартекстуалних компонената песничког текста, али и његових вантекстуалних веза. Она је важан конституент песничког текста као система сложене унутрашње организације, естетски и интерактивно повезаних елемената усмерених на интенцију аутора, сазнајну функцију и језик с естетском функцијом.

1.2. Избор одређених поетичких могућности на различитим нивоима књижевноуметничког дела – од тематског до обликовног – од кардиналног је значаја. Слобода избора и слобода деловања су у интеракцији. Парадигматично је у том погледу стваралаштво Душана Радовића.

1.3. Предмет теоријског промишљања је манифестација односа слободе и стваралаштва у делу Душана Радовића. Задачи: одређење појма поетичке слободе, анализа поетике слободе на вантекстуалном и унутартекстуалном нивоу стваралаштва Душана Радовића, тј. на нивоу његове особене поетике, али и у односу са нормативне кодове етаблиране књижевности за децу; тумачење креативности као највишег нивоа слободе; приступ проблему слободе у поетици индивидуализма, досаде, хумора, игре, полемике, пародије, наслова пишчевик књига и стваралачке слободе.

¹ Рад је урађен у оквиру пројекта 178014: *Динамика стиркујтура савременој српској језика*, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

2. Душан Радовић је писац који је „читаво своје стваралаштво засновао на слободним асоцијацијама“ (Раичковић 1998: 164). Премда на тематско-мотивском плану нема песама које именују слободу, он је песник слободe. У његовом песништву, све је у знаку песничке слободe: „слободa је-зика, слободa игре, слободa мишљења, слободa осећања и слободa саопштавања“ (Витезовић 2004: 61–62).

2.1. Поетика слободe је свестан, субјективни стваралачки избор потенцијалних могућности – тематскомотивских, мисаоно-идејних и обликовних. Може се манифестовати на различите начине, наравно у књижевно-уметничким делима, а теоријски експлицирати у списима који немају естетску функцију.

2.2. Гледишта о сопственим поетичким спекулацијама и ставове о слободи стваралаштва Радовић је имплицирао у разним аутобиографским записима, изјавама, малим есејима, говорима, предговорима за поједине књиге и интервјуима. Већина таквих списа нашла се у Радовићевој књизи *На остърву йисаћеј сѣола* (1995), а она је послужила да се маркирају главни постулати поетике слободe овога писца.

2.3. Песничку величину Душана Радовића „мерили су људи малих мерила“ (Витезовић 2004: 25), па је тек у новије време истакнут значај његовог песничког дела, али је недовољно истражена његова поетика слободe, што је предмет овога рада.

2.4. Концепција унутрашње слободe – основа је за разумевање књижевног света Душана Радовића и његовог залагања за слободу слободe. Приступа се, зато, разматрању проблема слободe у поетици индивидуализма, досаде, хумора, игре, полемике, пародије, наслова пишчевих књига и стваралачке слободe.

3. Радовићеви поетички ставови настали су у време постреволуционарне доминације утилитарне поетике, као отклон од књижевне идеологије засноване на идејама мобилисања маса за изградњу друштва слободe, правде и једнакости, а заправо су правда и слободa у датим условима били значајно ограничени.

3.1. Премда је истицао да нема „приватни књижевни план и програм“ (Радовић: 1995: 225) он, ипак, повремено експлицира и актуализује морална питања и проблем стваралачке слободe – слободног избора и брани идеје универзалне једнакости. Многи његови погледи у разним списима и у различитим интервјуима валоризују стваралачке слободe.

Његов стваралачки опус настао је на доктрини слободe формирања писца и артикулације његових идеја кроз књижевноуметничка дела. Постоји међузависност усредсређености на лична начела и гледишта, тј. такозваног унутрашњег сагледавања проблема и појава и њихове спољашње реализације. А од далекосежног су значаја и његова гледишта на проблем одговорности према читаоцу, слушаоцу, гледаоцу.

3.2. Књижевно дело Душана Радовића потврђује да су у симбиози креативност и слобода. Пишчева креативност и разматрање категоријалног статуса креативности у узајамним је везама са слободом. Само је слободан човек креативан, а слобода омогућује креативност.

3.3. Слобода је Радовићу омогућила креативност, а она појединцу да је осећање личне слободe и услов је саморазвоја и испољавања личне слободe у границама сопствених могућности. И што је најважније: креативност се уздиже до највишег степена слободe.

3.4. Слобода се, познато је, може манифестовати на различите изражајне начине: једноставност, лакоћа, релативизација вечних истина. Радовић је тражио да поезија буде „природна, без великих професионално-литерарних интервенција“ (Радовић 1995: 142). Вештини, техници и рутини супротставио је једноставност и природност.

3.5. Слободу стваралаштва доживљавао је као избегавање стереотипних тема и одлучио се за слободну, ничим ограничену, игру маште и имагинације. Одбацио је вансубјективну, хедонистичку, концепцију књижевности и преузео начела крајњег субјективизма.

4. Радовић је критички је говорио о празноречју модерне поезије, полемисао, тврдио да је не разуме и да га нервира. Истицао је да је то поезија „уских затворених кругова, дезертерска, далеко од људи и њихових правих проблема, досадна, празна, без духа, проста...“ (Радовић 1995: 220). Одбацио је књижевност која ништа не говори и која је стерилно неангажована. Био свестан да је манипулаторска и да има друштвено-политичку подршку. О модерној поезији је говорио да је „измишљена“ и „потпуно безазлена, ништа не говори“ (Радовић 1995: 259). Истицао је да модерно изражавање „помаже да се сакрије сопствена празнина“ (Радовић 1995: 260) и залагао се за једноставност и јасноћу казивања. За њега је било „модерно све оно што није шаблон“ (Витезовић 2004: 77).

4.1. Поезија намењена деци према Радовићевој доктрини поетике слободe не треба да буде ни сентиментална, ни морализаторска. Уместо традиционалних тема природе, подвига, херојства, величања улоге школе; уместо општих места, слободу је нашао у поетици игре, у нонсенсу и развијању креативне личности слободног детета. Радовић се залагао за заштиту деце „од патетичне школске пропаганде *йоеишке*, једне романтичне, архаичне верзије литературе“ (Витезовић 2004: 78).

4.2. На примерима његовог стваралаштва – песама, есеја, прича, драма, разговора, чланака и полемика може се јасно пратити отклон од дела других аутора. Стваралачки преображај Радовић је остварио песмама „Страшан лав“, „Писмо за ловца“ и „Да ли ми верујете“. У тим песмама нема подражавања песничког језика Десанке Максимовић, Јована Дучића, Милана Ракића, што је Радовићу раније било својствено. Одбацио је артизам, угледање, „празну вештину“ и „пусто римовање ничега“ (Радовић 4,

1983: 96). Уместо туђе технике, успоставио је критички, ироничан однос према традиционалним темама, што ће за његово дело бити од далекосежног значаја (Радовић 2006: 11).

4.3. Стварање нове књижевноуметничке структуре омогућује, дакле, негацију претходних начина казивања. Актуализација једних потупака значи одсуство других. Јасно је шта је ефемерно, а шта су креативне слободе уметника који ствара кохерентан унутрашњи поетски систем. То значи да проучавање књижевноуметничких текстова мора и треба да укључи испољавање потенцијалне слободе.

Радовић је истицао да није „писац од велике страсти и енергије“ (Радовић 4, 1983: 96), да не уме „радити ништа друго“ (Радовић 4, 1983: 96), а да ни писати не може лако и често. Писање схватао је као „вид док долитарског поигравања“ (Радовић 1995: 230), а неретко прибегавао и полемикама.

4.4. Веома је важна Радовићева тврдња да се његова поезија „мање бави догађајима него нечим другим“ (Радовић 1995: 115) и да је њена суштина у језику. Слободу схвата као слободу личности, а не као хетерономију највишег добра и служење идејама општег добра. Слободи казивања приступа без строгих захтева и строгих захтева поетске форме.

Други елемент слободе остварује на нивоу језика. Он језичким компонентама дела приступа као интеракцијском феномену слободе. Превазишао је надреалистичко празноречје, аутоматизам, експерименте у писању и вештачке песничке конструкције. Он разбија стереотипно мишљење и претвара га у слободну форму. Размиче границе лирске поезије и на нивоу различитих жанрова уноси игру, нонсенс, хумор, гротеску, иронију, сарказам, креативност и машту.

4.5. Радовићеве приче нонсенсног жанра негација су утилитаризма, конзервативних естетских вредности и стереотипних васпитно-образовних циљева и задатака. Радовићеве нонсенсне приче засноване су на значењима неочекиваног смисла. Нонсенсом се испољава дечји хумор. Индукован је контекстуализовањем смешних и непотребних речи у неочекиване спрехове.

Нонсенсним причама Радовић експлицира особен приступ васпитно-образовним циљевима и задацима књижевности. Игра је у њима важна васпитна компонента. Кроз игру дете сазнаје, релативизује однос према свету, стварима и појавама. Зато његове приче имају велику етичку вредност и могу да буду развојно подстицајне. Све је као у кривом огледалу. Реалност је модификована, изокренута (Росић 2013: 117).

4.6. Не само језички конституенти његових иронично-пародичних творевина, већ и и ауторови поетички погледи говоре о томе да је за њега и сâмо писање било нека врста игре (Радовић 1995: 115), а она је схватана као „борба или отпор према досади“ (Радовић 1995:115). Према Данојлићу „игра је регулатив Радовићеве песме, стваралачки принцип, кључ с којим се прилази језику, дух у којем се остварује замишљени контакт са дететом као читаоцем“ (Данојлић 2011: 109).

Радовић је одбацио испразну традиционалну вештину „римовања ничега“, учећи, према властитом признању, „од свих помало, од Змаја до Александра Вуча и његове дивне кобајаги поезије за децу“ (Радовић 2006: 16). И сâмо писање подигао је на ниво игре. Отуда и шаљиви елементи у његовој поезији. Он поезију налази у језику, у игри употребљених језичких средстава (Радовић 2006: 16). Омиљене су му нонсенсне конструкције, а оне су често на граници апсурда и гротеске.

4.8. Игровног су карактера и сами наслови Радовићевић књига песама, телевизијских емисија, прича. Они су „у служби песничке игре“, али и „шифра саме поетике“ (Витезовић 2004: 36). Већ првом својом књигом *Поштована децо* (1954) – песник се обраћа директно и износи диференцијалну поетику неповлађивања укусу младих читалаца и поштовања детета. Та је књига означила „путоказ, охрабрење, заокрет“ (Данојлић 2011: 115).

Поетички су илустративни и наслови његови: *На слово, на слово...*, *Вукова азбука*, *Причам ти причу*, *Смешне речи*, *Доколоце*, *Београде, добро јушо...*

4.9. Игра је пратећи елеменат хумора, а хумор је код овог писца „један од видова мишљења“ (Радовић 1995: 239). Он није израз песимизма, већ слободе и критичког мишљења. Резултат је неочекиваних обрта у игри, „у склопу пародичности, као подсмех конвенцијама и поетичностима“ (Данојлић 2011: 107).

4.10. Радовић је показивао и склоност ка пародији и сатири. Иронија је веома важно средство његове пародије у којој „не пародира толико одређене писце, колико тон, садржај, својства неких жанрова“ (Данојлић 2011: 104). Пародира кроз опонашање тема, ритма и исказа у појединим делима. Радовићева сатира лишена је, међутим, злобног, љутог, заједљивог сарказма и горке поруге. Игра је у њима важна васпитна компонента. Кроз игру дете сазнаје, релативизује однос према свету, стварима и појавама. Зато његове приче имају велику етичку вредност.

5. Стваралачке могућности се реализују кроз стваралачке напоре писца у делима која нису стереотипно подражавање минуле књижевне традиције, а која су нова и садржински и формално. Анализом међуодноса поетике слободе и стваралаштва у књижевним творевинама Душана Радовића долази се до закључка да је слобода иманентна стваралаштву. Она је услов и предуслов његовог постојања, облик је његовог подстицајног развоја.

5.1. Слобода стваралаштва је потврда личног идентитета и саставни је део особне активности јер се реализује кроз стваралашто као облик самопотврђивања. Креативност је увек иновација усмерена на самопотврђивање. Премда је тврдио да је књижевни занатлија, да су његова дела често настајала по поруџбини – разним пригодама, да је писао из досаде, Радовић је испољио огромни стваралачки потенцијал, а та унутрашња сила човекова реализована је кроз креативни напор.

5.2. У раду су разматрани проблем слободe у поетици индивидуализма, досаде, хумора, игре, полемике, пародије, наслова и стваралачке слободe. Изнето је мишљење о разним манифестационим видовима односа слободe и стваралаштва у делу Душана Радовића. Одређен је појам поетичке слободe, дата њена анализа на вантекстуалном и унутартекстуалном нивоу Радовићевог стваралаштва, а посебно је тумачена креативност као највиши облик слободe.

ЛИТЕРАТУРА

- Витезовић (2004): *Мајсторе, добро јуџро* – записи о чудесном Душану Радовићу, Београд: Bookland.
- Данојлић (2011): Милован Данојлић; *Наивна њесма*. Доступно на веб сајту www.ask.rs. 2011.
- Радовић (1963): Душан Радовић, *Причам ти њричу*, Београд: Просвета.
- Радовић (1983): Душан Радовић, *Плати жакеј*, Загреб: Знање.
- Радовић (1995): Душан Радовић, „Предговор“: *Анџолоџија савремене српске њоезије за децу*, треће издање, Београд: СКЗ.
- Радовић (1995): Душан Радовић, *На острву њисаћеј сџола*; приредили Матија Бећковић – Мирослав Максимовић, Београд: БИГЗ – СКЗ.
- Радовић (1996): Душан Радовић, *Крајке њриче*, Београд: БИГЗ.
- Радовић (2006): Душан Радовић, *Баи сваиџа: сабрани сџиси*; приредио Мирослав Максимовић, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Радовић 4 (1983): Душан Радовић, „Шта сам то радио“; у: Душан Радовић, *Поезија и проза у четири књиге*, 4; *Чеџврџак: радио и шелевизијске џире*; Београд: БИГЗ – Народна књига.
- Раичковић (1998): Стеван Раичковић, *Дневник о њоезији*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства: БИГЗ: Српска књижевна задруга.
- Росић (2013): Тиодор Росић, *Иманенџно-меџодичко џумачење њесничкој џексџа*, Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу.

Tiodor R. Rosić
University of Kragujevac
Faculty of Education
Department of Methodology and Didactics

POETICS OF FREEDOM IN DUŠAN RADOVIĆ'S WORKS

Summary: The paper analyses the interrelation between the poetics of freedom and creativity in the literary works of Dušan Radović. Analytical methods and text methods have been applied. The notion of poetics of freedom has been defined and the interconditionality of freedom and creativity has been assessed. Creativity as the highest form of freedom has been especially scrutinized. The research has included the problem of freedom in the poetics of individualism, boredom, humour, play, polemics, parody, titles and creative freedom.

Key words: Dušan Radović, freedom, poetics of freedom, creativity, individualism.